

Nr 24.

Ankom till riksdagens kansli den 26 april 1935 kl. 2 e. m.

Utlåtande i anledning av väckta motioner angående ändring av 1 § lagen om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditoriarbete.

Andra lagutskottet har till behandling i ett sammanhang förehaft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nämligen motionen i första kammaren nr 178 av herrar *Nilsson, Theodor*, och *Hansson, Jacob*, samt motionen i andra kammaren nr 345 av herr *Frankenberg m. fl.*

I motionerna, vilka äro likalydande, har hemställts, »att riksdagen måtte besluta, att 1 § i lagen om begränsning av tiden för bageri- och konditoriarbete erhåller följande lydelse: 'Arbete för tillverkning till avsalu av bageri- och konditorivaror må icke bedrivas å sön- och helgdag eller å tid mellan klockan 8 eftermiddag och klockan 5 förmiddag å söckendag' samt att bestämmelsen: 'Vad sålunda stadgas äger dock icke tillämpning å rörelse, som bedrivs utan biträde av annan än make och hemmavarande barn', måtte utgå.»

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för berörda hemställan, får utskottet hänvisa till motionerna.

Över motionerna har utskottet i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver begärt yttrande av socialstyrelsen och kommerskollegium. Utskottet har därjämte lämnat Sveriges bageriidkareförening, svenska livsmedelsarbetareförbundet och Stockholms bageriindustriförening tillfälle att avgiva yttrande över motionerna. Yttranden hava inkommit från nämnda myndigheter och organisationer samt finnas såsom bilagor A—E fogade vid detta utlåtande. Utskottet tillåter sig att hänvisa till yttrandenas innehåll.

1 § första stycket i *lagen den 16 maj 1930 om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditoriarbete* har följande lydelse:

Arbete för tillverkning till avsalu av bageri- eller konditorivaror må icke bedrivas å sön- eller helgdag eller å tid mellan klockan 8 eftermiddagen och klockan 5 förmiddagen å söckendag. Vad sålunda stadgats äger dock icke tillämpning å rörelse, som bedrivs utan biträde av annan än make och hemmavarande barn.

I lagens 2 och 3 §§ medgivas vissa undantag från bestämmelserna i 1 §; sålunda får bland annat uppeldning eller deggörning utföras å söckendag mellan klockan 3.30 och klockan 5 förmiddagen. Jämlikt 4 § kan i vissa fall ytterligare avvikelser från reglerna i 1 § medgivas av vederbörande yrkesinspektör samt av yrkesinspektionens chefsmyndighet (socialstyrelsen). Tillsyn å efterlevnaden av lagen utövas av yrkesinspektionens befattningshavare (5 §).

Överträdelse av stadgande i lagen eller föreskrift, som utfärdats med stöd av sådant stadgande, är belagt med bötesstraff (6 §).

Sedan den s. k. *arbetstidskommittén* den 22 november 1918 avgivit betänkande med förslag till lag om begränsning av tiden för bageri- och konditori-arbete, framlades förslag till lagstiftning i ämnet genom proposition (nr 339) för *1919 års lagtima riksdag*. Genom olika beslut i kamrarna förföll emellertid frågan.

Vid *urtima riksdagen 1919* framlades ånyo förslag till s. k. bagerilag (proposition nr 5). Nämda proposition innehöll icke — vilket ej heller varit fallet beträffande arbetstidskommitténs förslag och propositionen nr 339/1919 — något undantag från lagens tillämpning i fråga om de s. k. familjbagerierna, d. v. s. de bagerier, i vilka allenast innehavarens make och hemmavarande barn sysselsättas. Härifrån äro att skilja de s. k. hembagerierna, i vilka, förutom eventuellt make och barn, arbeta andra familjemedlemmar och tjänstefolk. — Andra särskilda utskottet tillstyrkte (utlåtande nr 3) propositionen. Reservationsvis yrkades bifall till ett i väckt motion (II: 14) framlagt förslag, att lagen icke skulle äga tillämpning å familjbagerierna. Riksdagen biföll nämnda reservation. — Lag i ämnet i överensstämmelse härmed utfärdades den 17 oktober 1919 med giltighetstid till och med den 31 december 1923.

Vid *1922 års riksdag* väcktes i motion (II: 67) förslag att undantaget för familjbagerierna skulle uteslutas ur lagen. På hemställan av andra lagutskottet (utlåtande nr 17) avslög riksdagen motionen.

På förslag av Kungl. Maj:t (proposition nr 88) förlängdes *år 1923* bagerilagens giltighetstid till och med den 31 december 1926 utan att därvid ändring i undantagsbestämmelsen i 1 § gjordes (se andra lagutskottets utlåtande nr 16).

För *1926 års riksdag* framlades i proposition (nr 72) förslag till definitiv lag i ämnet. Detta förslag innehöll ej i 1 § undantag beträffande familjbagerierna utan allenast i fråga om tillverkning för hushållsbruk, vilken bedrevs utan biträde av annan än medlem av hushållet.

Andra lagutskottet, som behandlade propositionen och i anledning av densamma väckta motioner (I: 262 och 265 samt II: 386 och 390), framhöll i utlåtande nr 21, att lagen fortfarande borde hava provisorisk karaktär; beträffande nyssnämnda förslag till ändrad undantagsbestämmelse i 1 § anfördes, bland annat:

Ifrågavarande förändring är väsentligen föranledd av de större bageriidkarnas och deras arbetares krav på undanröjande av den besvärande och enligt deras mening illojala konkurrens, som utövas av de från lagens tillämpning undantagna familjbagerierna, vilken konkurrens ytterligare skärpes därigenom, att ett stort antal andra små, från familjbagerierna ofta endast med svårighet skiljbara bageriföretag opåtalat arbeta under samma fria former. Det undantag, som sålunda medgivits, utgör emellertid endast ett uttryck för den eljest inom arbetarskyddslagstiftningen hävdade principen om full frihet för arbetsgivaren att själv och med biträde av sina familjemedlemmar utöva arbete. Vidare må framhållas, att verkställda undersökningar enligt utskottets förmenande knappast giva något starkare stöd åt härovan berörda klagomål. Sålunda torde exempelvis den av socialstyrelsen framhållna övernormala ökningen av familje- och hembagerier sannolikt i avsevärd mån finna sin för-

klaring i andra förhållanden — såsom förbättrade tekniska möjligheter, lägre löneanspråk hos oorganiserad personal, tvång för en del personer, som förut haft andra levnadsförhållanden, att förskaffa sig en förvärvskälla — än den här ifrågavarande undantagsbestämmelsen. Med hänsyn till vad sålunda anförts och särskilt till angelägenheten av att upprätthålla principen om frihet till arbete för arbetsgivaren och hans familj har utskottet icke kunnat biträda det förevarande ändringsförslaget, utan får utskottet förorda, att den nu gällande undantagsbestämmelsen för familjebagerier måtte upptagas i den förnyade bagerilagen.

Reservationer anfördes dels av herr von Sydow jämte två andra ledamöter, dels ock av herr Thorberg jämte sex andra ledamöter.

Riksdagen beslöt bifalla utskottets hemställan; i enlighet därmed skulle lagen fortfarande hava provisorisk karaktär och gälla till och med den 31 december 1930.

Vid 1930 års riksdag föreslogs i proposition (nr 32) fortsatt giltighet för bagerilagen till och med den 31 december 1933. I anledning av propositionen väcktes i två motioner (I: 235 och II: 391) förslag om antagande av definitiv lag i ämnet. I motionerna föreslogos även vissa ändringar i materiellt hänseende, bland annat den att undantaget för familjebagerier skulle ersättas med ett undantag för tillverkning för hushållsbruk, vilken bedreves utan biträde av annan än medlem av hushållet.

Andra lagutskottet åberopade i utlåtande nr 16 vad utskottet år 1926 anført beträffande sist omnämnda spörsmål samt anförde, att utskottet alltjämt vidhölle sin då tillkännagivna uppfattning. Vidare ansåg utskottet, att definitiv lag i ämnet borde antagas.

Reservation anfördes bl. a. beträffande frågan om undantaget för familjebagerier av herr Sigfrid Hansson jämte fyra andra ledamöter. Blank reservation avgavs av herr Magnusson i Kalmar.

Riksdagen biföll utskottets hemställan. — Lag i ämnet utfärdades därefter av Kungl. Maj:t den 16 maj 1930 (nu gällande lag).

Å den internationella arbetskonferensens sjunde sammanträde i Genève år 1925 antogs ett förslag till *konvention angående nattarbete i bagerier*. Den svenska lagen är på det hela taget av betydligt strängare innehåll än konventionen. I ett avseende är emellertid konventionen strängare än lagen, nämligen däri att nattarbetsförbudet enligt konventionen omfattar såväl arbetare som arbetsgivare, vilka taga del i den uti konventionen åsyftade tillverkningen (med undantag allenast för tillverkning, som bedrivs av medlemmar i ett och samma hushåll för deras egen förbrukning), under det att — såsom ovan nämnts — från lagens tillämpning äro undantagna sådana rörelser, som bedrivs utan biträde av annan än make och hemmavarande barn.

1925 års konvention har icke ratificerats av Sverige. Intill 1935 års början har densamma ratificerats av tio stater, nämligen Bulgarien, Chile, Colombia, Estland, Finland, Kuba, Luxemburg, Nicaragua, Spanien och Uruguay. Förslag angående ratificering föreligger i Frankrike, Lettland, Polen, Rumänien, Tjeckoslovakien och Tyskland.

Beträffande rådande arbetslöshet inom bageriyrket må nämnas, att av de till livsmedelsarbetarförbundet den 31 december 1934 anslutna 9,450 bageriarbetarna omkring 2,500 voro arbetslösa, d. v. s. cirka 26.5 %. Enligt uppgifter i sociala meddelanden angående arbetslösheten inom arbetarorganisationerna vid nämnda tidpunkt utgjorde procenttalet arbetslösa inom livsmedelsarbetarförbundet som helhet 23.4 samt inom samtliga fackförbund 25.0. Den 31 januari 1935 hade sistnämnda två procenttal förändrats till respektive 18.4 och 21.7. Vid samma tidpunkt uppgick antalet till livsmedelsarbetarförbundet anslutna bageriarbetare till cirka 9,500, varav omkring 2,700 voro arbetslösa, d. v. s. något över 28.4 %.

Utskottet.

Av de till utskottet avgivna yttrandena framgår, att åtminstone på vissa orter antalet familjebagerier, varmed avses sådan bagerirörelse, som bedrivs utan biträde av annan än innehavarens make och hemmavarande barn, torde hava ökats under de senaste åren. En av anledningarna härtill synes hava varit den, att åtskilliga personer på grund av rådande arbetslöshet föranletts att söka vinna sin utkomst såsom egna företagare inom bagerihanteringen. Familjebagerierna torde dock på grund av ringa tillverkningskapacitet i regel icke äga möjlighet att i större utsträckning inkräkta på yrkesbageriernas arbetsområde.

Utskottet anser det vara angeläget, att den inom arbetarskyddslagstiftningen eljest hävdade principen om frihet till arbete för arbetsgivaren och hans familj upprätthålles. En lagändring av det innehåll, som föreslagits i motionerna, skulle strida mot denna princip. Den skulle därjämte kunna medföra, att åtskilliga ekonomiskt svagt placerade personer berövades sitt enda existensmedel, vilket, då förhållandena på arbetsmarknaden fortfarande äro synnerligen ovissa, synes vara betänkligt. På grund av vad sålunda anförts finner utskottet skäl icke föreligga för riksdagen att vidtaga ändring i gällande lagbestämmelser rörande arbetstiden inom familjebagerierna.

Utskottet får därför hemställa,

att förevarande motioner, I: 178 och II: 345, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 9 april 1935.

På andra lagutskottets vägnar:

K. G. WESTMAN.

Vid ärendets behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *K. G. Westman, Sigfrid Hansson, Sam Larsson, Gustaf Tamm, P. Sandström, Norman**, *Olof Carlsson* och *Carlström**;

från andra kammaren: herrar *Hage, Petersson* i Lerbäcksbyn, *Olovson* i Västerås, *Pettersson* i Hällbacken, *Hansson* i Trollhättan, *Olsson* i Staxäng*, *Johansson* i Tväråselet* och *Sandberg*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herrar *Sigfrid Hansson, Norman, Olof Carlsson, Hage, Olovson* i Västerås, *Pettersson* i Hällbacken och *Hansson* i Trollhättan, vilka anförde:

Av den redogörelse rörande förarbetena till lagen om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditoriarbete, som utskottet lämnat i sitt utlåtande, torde det få anses framgå, att det redan under dessa förarbeten räknades med att vissa olägenheter skulle komma att uppstå, därest lagen icke skulle komma att omfatta alla bagerier, vilka tillverka bröd för avsalu. Erfarenheterna torde väl också få anses ha visat, att den undantagsbestämmelse, som ställer de så kallade familjbagerierna utanför lagens tillämpningsområde, lett till förhållanden, som icke kunna anses vara tillfredsställande. Då det säges, att dessa så kallade familjbagerier genom att börja arbetet före kl. 5 förmiddagen äro i tillfälle att bedriva illojal konkurrens med de bagerier, på vilka lagen äger tillämpning, så lär det icke kunna bestridas. Socialstyrelsens vid olika tillfällen avgivna yttranden i ärendet giva också stöd för den sålunda uttalade meningen. En ändring av lagen i av motionärerna föreslagna riktning skulle icke innebära någon orättvisa mot familjbagerierna, ty dessa skulle ju icke därigenom ställas i någon undantagsställning. För dessa bagerier skulle endast komma att gälla vad som nu gäller för de större bagerierna, varigenom likställighet uppnåddes.

Vi förbise ingalunda att svårigheter kunna komma att yppa sig vid tillämpningen av ifrågavarande lag på arbetsställen, vilka ofta äro förbundna med hemmen, men då det sociala syftet med lagstiftningen synes vara hotat genom undantagsbestämmelsen, torde det få anses föreligga skäl för en närmare utredning av ifrågavarande spörsmål. Vi hemställa alltså,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning rörande förutsättningarna för genomförande av sådan ändring av lagen om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditoriarbete, att lagen blir tillämplig på alla bagerier, vilka tillverka bröd för avsalu, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kan giva anledning.

*Bilaga A.***Socialstyrelsen.**

Till riksdagens andra lagutskott.

Genom beslut den 8 februari 1935 har Kungl. Maj:t anbefallt socialstyrelsen att till andra lagutskottet avgiva yttrande över två inom riksdagen väckta likalydande motioner, nr 178 i första kammaren och nr 345 i andra kammaren, om viss ändring i bestämmelserna angående arbetstidens begränsning inom bageri- och konditorifacket. Till fullgörande härav får styrelsen anföra följande.

Motionärerna hemställa, att det i 1 § första stycket i lagen om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditoriarbete stadgade undantaget från lagens tillämpning för rörelse, som bedrivs utan biträde av annan än make och hemmavarande barn, skall upphävas och lagen sålunda bliva gällande även för nämnda slag av företag, de s. k. familjebagerierna. Till stöd för sitt yrkande anföra motionärerna, att dessa bageriers undantagsställning medfört, att de vuxit allt mera i antal. Familjebageriernas möjlighet att kunna förlägga arbetstiden till natten och därigenom tidigare på morgonen kunna vara färdiga med sin försäljning och distribution har lett till att de större och medelstora hagerierna med sin yrkesutbildade arbetskraft, sina bättre arbetsförhållanden och mera hygieniska tillverkningsmetoder fått stora svårigheter att hävda sig i konkurrensen och fått se sin produktion minskad. Följden hade också blivit, att yrkesutbildade bageri- och konditoriarbetare ej numera kunde erhålla anställning i samma utsträckning som tidigare.

Ifrågavarande undantagsbestämmelse fanns icke upptagen i den s. k. arbetstidskommitténs förslag till lag i ämnet utan avsåg nämnda förslag, att förbudet mot natt- och söndagsarbete skulle gälla alla, såväl arbetare som arbetsgivare och hans familjemedlemmar, vilka deltaga i arbete för tillverkning till avsalu av bageri- och konditorivaror. Kommittén erkände i sin motivering, att denna vidsträckt tillämplighet stred mot den princip, som i regel gällde i fråga om arbetarskyddslagstiftningen och som från dennas tillämpning undantog arbetsgivaren jämte medlemmarna av hans familj. Kommittén hade emellertid på yrkande från såväl arbetsgivar- som arbetarhåll funnit sig nödsakad föreslå familjebageriernas inbegripande under lagen för att förebygga illojal konkurrens från dessa bageriers sida gentemot de större bagerierna. Kommitténs mening biträdades av socialstyrelsen, som bl. a. framhöll önskvärdheten av att jämväl biträdena i familjebagerierna komme i åtnjutande av det skydd lagen avsåge att bereda. Även föredragande departementschefen anslöt sig till kommitténs ståndpunkt.

Undantaget för familjebagerierna infördes av riksdagen (1919 års urtima riksdag). Vederbörande utskott hade föreslagit bifall till det framlagda förslaget på denna punkt men det reservationsvis i enlighet med väckt motion framförda yrkandet på familjebageriernas undantagande segrade vid behandlingen i kamrarna.

I en i andra kammaren år 1922 väckt motion (nr 67) hemställdes bland annat, att undantaget för familjebagerierna skulle uteslutas ur lagen. I utlå-

tande över motionen vidhöll styrelsen sin förut angivna ståndpunkt och förordade, ehuru styrelsen ansåg mycket vägande invändningar från annan synpunkt kunna göras däremot, undantagets uteslutande. Motionen vann emellertid icke riksdagens bifall.

För bedömning vid 1923 års riksdag av frågan om bagerilagens fortsatta bestånd hade socialstyrelsen genom förmedling av polismyndigheterna företagit en undersökning rörande lagens verkningar. Av denna undersökning framgick bland annat, att familjebagerierna under de närmast föregående åren ej visat någon starkare ökning. Med hänsyn härtill och då det endast var fråga om en förlängd provisorisk reglering ansåg sig styrelsen icke ha tillräcklig anledning att påkalla uteslutande av ifrågavarande undantagsbestämelse. Styrelsen förklarade sig emellertid fortfarande vara av den uppfattningen, att det från konkurrenssynpunkt måste anses rätt och billigt, att lagens förbud gällde för alla bagerier.

Nyss nämnda undersökning var icke av mera ingående natur. I och för förnyat ställningstagande vid 1926 års riksdag till den alltjämt provisoriskt gällande bagerilagens innehåll och fortvaro utfördes emellertid under år 1925 i enlighet med Kungl. Maj:ts uppdrag omfattande utredningar av socialstyrelsen och kommerskollegium rörande lagens tillämpning och verkningar m. m. Den av socialstyrelsen verkställda undersökningen omfattade ej mindre än 5,775 företag med 23,839 däri arbetande personer (innehavare inräknade) eller sannolikt nära nog samtliga bageriföretag i landet.

Enligt ifrågavarande undersökning uppginge de egentliga familjebagerierna till ett antal av 1,458 med däri sysselsatta 2,197 personer. Många företag (>hembagerierna») stodo familjebagerierna nära, i det i dem icke användes särskilt för företagets verksamhet anställda arbetare utan, förutom eventuellt make och hemmavarande barn, allenast andra familjemedlemmar eller tjänstefolk. Familjebagerierna jämte nu åsyftade företag redovisades vid undersökningen till ett sammanlagt antal av 2,386. Antalet företag som sysselsatte särskilt anställda arbetare upptogs till 3,389.

Såsom av intresse med hänsyn till undantaget för familjebagerier sökte man vid undersökningen inhämta, hur det förhöll sig med tillkomsten av dylika bagerier efter bagerilagens ikraftträdande den 1 januari 1920. De av undersökningen omfattade företagen fördelades på grund härav med hänsyn till det år, de öppnats av den ursprunglige innehavaren eller, där uppgift därom saknades, då de tillträtts av innehavaren av företaget vid tiden för undersökningen. Av denna sammanställning framgick, att 46.2 % av familjebagerierna och 49.0 % av hembagerierna tillkommit resp. tillträtts efter den 1 januari 1920. Motsvarande procenttal för samtliga bageriföretag uppgick till 38.2, och ansåg styrelsen härav framgå, att antalet familje- och hembagerier ökats över normalt efter bagerilagens tillkomst.

Rörande tiden för försäljningens början, som särskilt undersöktes, framgick icke, att familjebagerierna i allmänhet började tidigare än andra bagerier.

Beträffande resultatet av undersökningen med hänsyn till undantaget för familjebagerierna yttrade styrelsen i sitt betänkande den 26 november 1925 med förslag till reviderad lag i ämnet väsentligen följande:

»Av de förut anförda siffrorna beträffande bageriföretagets fördelning på olika typer framgår, att de små företagen — vare sig man urskiljer de här särskilt åsyftade familjebagerierna eller med hänsyn till den osäkra differentieringen skär alla företag utan särskilt anställda arbetare över en kam — obestriddligen intaga en mycket betydande ställning inom bagerihanteringen och med all sannolikhet kunna erbjuda de större bagerierna en kännbar konkurrens. Jämväl uppgifterna om bageriföretagets fördelning med hänsyn till tiden för deras tillkomst måste, även om lägre löner, tekniska förbättrin-

gar m. m. gynnat uppkomsten av småbagerier under de senaste åren, anses tyda på att lagstiftningen medfört starkare ökning av de små än de stora företagen. Såsom en omständighet, vilken torde tjäna att förstora verkningarna av undantaget, må framhållas, att den allmänna uppfattningen i stor utsträckning icke gör sig reda för undantagets begränsning utan med familjebagerierna i avseende å frihet från lagens iakttagande jämställer allehanda små bageriföretag. Det anmärkningsvärt stora antalet bagerier, som uppgivits oöfverligen undandraga sig lagens tillämpning, lär i viss mån finna sin förklaring i nu berörda omständighet. Nämnas bör måhända också i förevarande sammanhang, att undantagsbestämmelsen givit upphov åt en del anordningar till lagens kringgående, t. ex. genom att arbetarna formellt upptagas såsom kompanjoner.

Huruvida ett uteslutande av undantagsbestämmelsen skulle för de större bagerierna medföra förväntad lättnad i konkurrensavseende, är måhända ej fullt säkert. Tiderna för försäljningens början, varom den av styrelsen verkställda utredningen lämnat upplysning, utvisa ej med säkerhet någon tidigare början för familje- och övriga småbagerier, och den s. k. butiksstängningslagen torde också i regel ej medgiva dylik början före kl. 7 f. m. Vidare komma de större bageriföretagen att med hänsyn till sina återförsäljningsställen alltid vara de mindre med deras direkta försäljning underlägsna i avseende å brödets tidiga tillhandahållande.

Socialstyrelsen är emellertid fortfarande av den meningen, att rättvisan kräver undantagets avskaffande. När staten för tillgodoseende av något offentligt intresse pålägger en näringsgren vissa inskränkningar i dess verksamhet, måste den nämligen anses förpliktad att såvitt möjligt tillse, att den ej därmed gynnar vissa grupper av företag på andras bekostnad. Med den tillbakaflyttning av tiden för arbetets början från kl. 6 till 5 f. m., som styrelsen funnit sig nödgad föreslå, skulle för övrigt de små företagen i vad angår förbudet mot nattarbete knappast ha skälig anledning till klagomål över att de inbegripas under lagen.»

I enlighet med vad sålunda uttalats uteslöt styrelsen i sitt lagförslag bestämmelsen om undantag för rörelse, som bedrivs utan biträde av annan än make och hemmavarande barn. I stället hade styrelsen i överensstämmelse med den av internationella arbetskonferensen år 1925 antagna konventionen angående nattarbete i bagerier upptagit en bestämmelse, som från lagens tillämpning undantog tillverkning för hushållsbruk, vilken bedrevs utan biträde av annan än medlem av hushållet. Mot styrelsens ifrågavarande beslut anfördes emellertid reservation av en av styrelsens ledamöter, byråchefen Bergsten. Även socialfullmäktigen von Sydow uttalade sig reservationsledes mot att lagen skulle utsträckas till att gälla familjebagerierna.

Föredragande departementschefen anslöt sig till den av socialstyrelsen intagna ståndpunkten. Han förklarade härvid sammanfattningsvis, att ehuru han ej ville förneka, att undantaget för familjebagerier hade visst fog för sig, han icke kunnat undgå finna avgörande skäl tala för undantagets uteslutande.

Andra lagutskottet vid 1926 års riksdag ansåg emellertid (utlåtande nr 21), att de verkställda undersökningarna knappast gäve något starkare stöd åt klagomålen över konkurrensen från familjebageriernas sida. Den av socialstyrelsen framhållna övernormala ökningen av familje- och hembagerier fann enligt utskottet sannolikt i avsevärd mån sin förklaring i andra förhållanden — såsom förbättrade tekniska möjligheter, lägre löneanspråk hos oorganiserad personal, tvång för en del personer, som förut haft andra levnadsförhållanden, att försöka sig en förvärvskälla — än den för familjebagerierna gällande undantagsbestämmelsen. Med hänsyn till vad sålunda anförts och särskilt

till angelägenheten av att upprätthålla principen om frihet till arbete för arbetsgivaren och hans familj förordade utskottet, att undantagsbestämmelsen skulle upptagas även i den förnyade bagerilagen. Utskottets utlåtande i ärendet godkändes helt av riksdagen, således även i vad det avsåg familjebagerierna.

Vid 1930 års riksdag erhöll bagerilagen permanent giltighet men vidtogs därvid ingen ändring i materiellt hänseende i 1926 års lag.

Någon närmare undersökning av familjebageriernas nuvarande förekomst och arbetsförhållanden har givetvis icke kunnat göras i detta sammanhang. Emellertid har styrelsen inhämtat yrkesinspektörernas och yrkesinspektrisens yttranden i ärendet, och ha några yrkesinspektörer i anledning härav verkställt vissa undersökningar å en del orter.

Yrkesinspektören i andra distriktet har sålunda gjort sig underrättad om förhållandena i förevarande avseende i Uppsala och Västerås. Beträffande förstnämnda stad meddelar yrkesinspektören, att uppfattningen hos de med anställd personal arbetande bagerierna syntes vara, att konkurrensen med familjeföretagen var mycket besvärande. Det bröd som såldes genom bröd- och mjölkbutiker, vilka öppna kl. 7 f. m., utgjordes nästan uteslutande av »familjbröd». Att konkurrensen var så besvärande berodde emellertid icke endast på att familjeföretagen kunde leverera sitt bröd tidigare utan kanske ännu mer på att de genom sina lägre omkostnader kunde hålla billigare priser — några avtalsenliga löner behövde ju icke betalas vid dessa bagerier. Medan antalet familjebagerier i Uppsala enligt uppgift av hälsovårdsnämnden uppgick till 18, utgjorde motsvarande antal i Västerås enligt därvarande hälsovårdsnämnd endast 5. Att döma av yrkesinspektörens upplysningar i övrigt rörande förhållandena i Västerås skulle konkurrensen där från familjebagerierna icke vara så besvärande som i Uppsala. Även i fråga om Västerås gällde, att familjebageriernas låga priser utgjorde en viktig faktor i konkurrensen mellan de olika slagen av bagerier. Rörande landsbygden och de smärre städerna inom distriktet uttalar yrkesinspektören, att det knappast förekommer, att familjebagerierna arbeta å tid mellan kl. 8 e. m. och 5 f. m.

Av t. f. yrkesinspektören i Jönköping meddelas, att 21 bagerier besökts i nämnda stad. Ehuru en hel del av dessa bagerier kallades hambagerier, vore dock endast 3 verkliga familjebagerier. Innehavarna av två av sistnämnda företag förklarade sig i regel icke börja arbetet före kl. 5 f. m. Den ena av dessa uttalade särskilt, att det för hans del vore likgiltigt, om lagen utsträcktes till att omfatta även familjeföretag. Innehavaren av det tredje av omfördälda familjebagerier meddelade däremot, att han i regel började arbetet kl. 1 på natten, samt förklarade, att om han icke finge börja så tidigt skulle han icke kunna bedriva sin bagerirörelse. När han hade en gammalmodig ugn och saknade maskinell utrustning, skulle han nämligen utan denna tidiga början icke kunna få sitt bröd färdigt vid samma tid som de bättre utrustade större bagerierna. Rörande tillväxten av antalet småbagerier meddelar t. f. yrkesinspektören, att några tillförlitliga siffror i detta avseende icke kunnat erhållas. Att döma av den i Jönköping gjorda undersökningen syntes emellertid antalet hambagerier hava ökat under de senare åren men någon tendens till ökning av de egentliga familjebagerierna hade däremot icke kunnat förmärkas.

Yrkesinspektören i åttonde distriktet har företagit undersökning rörande förhållandena i städerna Gävle, Söderhamn, Hudiksvall, Östersund, Falun och Ludvika. Härvid har framgått, att sammanlagda antalet bagerier utan anställda arbetare i dessa städer icke synes ha undergått någon nämnvärd ökning på senare år. Största flertalet av ifrågavarande bagerier börja ej sitt

arbete förrän tidigast omkring kl. 6 f. m. Endast i några fall påbörjas arbetet kl. 5 f. m. Söndagsarbete förekommer i regel ej. Såsom särskilt undantag från sistnämnda regel omnämnes, att i Gävle finnes ett bageri sysselsättande 2 familjemedlemmar, vilka baka wienerbröd på sön- och helgdagar och leverera detta till en del kaféer, vilka på vardagarna taga sitt bröd från andra bagerier. Från livsmedelsarbetareförbundets avdelning i Borlänge har till yrkesinspektören meddelats, att i det under denna avdelning hörande distriktet (praktiskt taget hela Dalarna med undantag av Ludvika, Hedemora och Krylbo) funnos år 1930 omkring 52 hembagerier men år 1935 c:a 84. Antalet bagerier med anställda arbetare var 34 år 1930 men endast 16 år 1935.

Yrkesinspektören i Linköping uttalar allmänt, att erfarenheten bestyrker motionärernas påstående, att hem- och familjbageriernas antal vuxit de senare åren. En avsevärd förskjutning från något större bagerier med anställda arbetare till mindre sådana med endast företagaren såsom arbetande, eventuellt med biträde av en eller annan familjemedlem, har obestriddligen ägt rum. Å andra sidan syntes erfarenheterna peka i den riktningen, att den tillbakaflyttning av tidpunkten för uppslagning från kl. 6 till kl. 5 f. m., som genomfördes med 1926 års lag, i viss mån stärkt de större bageriernas ställning. Sedan bakning kunnat påbörjas vid sistnämnda klockslag, har det ofta blivit möjligt även för dessa bagerier att hinna få brödet färdigt till den tidpunkt, då efterfrågan på allvar börjar på morgonen.

Yrkesinspektören i Skånedistriktet anser det förhållandet, att hem- och familjbageriernas antal växt på vissa orter, till en del ha sin förklaring i att under senaste arbetslöshetsperiod många sökt skaffa sig sin utkomst genom att börja baka. Förmästa orsaken till berörda förhållande torde dock enligt nämnde yrkesinspektör vara en uppkommen ökad efterfrågan på bröd.

Av yrkesinspektören i övre Norrland meddelas, att familjbagerierna synas förekomma i förhållandevis litet antal. Där förändring i antalet skett, tydde denna snarare på minskning än ökning under de senare åren. Vad angående tiden för arbetets början på morgonen gäve tillgängliga uppgifter vid handen, att arbetet vid familjbagerierna i allmänhet icke försigginge på annan tid än som vore medgiven för företag, å vilka bagerilagen ägde tillämpning.

I samband med ifrågasatt utsträckning av förbudet mot kvinnors nattarbete har yrkesinspektrisen nyligen på styrelsens uppdrag företagit en undersökning, som jämväl omfattat småbagerierna. Av härvid erhållna uppgifter synes yrkesinspektrisen framgå, att småbagerierna i allmänhet tilltagit i antal under senare år. Om detta innebure, att även antalet familjbagerier ökat, vore däremot ovisst. Vid ifrågavarande undersökning hade vidare framgått, att de allra flesta familjbagerier ej började arbetet tidigare än i bagerilagen stadgades.

Anmärkas må slutligen, att flertalet yrkesinspektörer i sina yttranden beröra de svårigheter i fråga om tillsynen å lagens efterlevnad, som skulle uppstå i händelse den utsträckes att omfatta även familjbagerierna.

Nu återgivna delar av yrkesinspektörernas och yrkesinspektrisens yttranden giva uppenbarligen endast spridda drag av förhållandena inom bagerinärningen i det avseende, varom i motionerna är fråga. En allsidig och fullt tillförlitlig bild av det nuvarande läget kan givetvis endast erhållas genom en omfattande undersökning i ämnet liknande den år 1925 företagna. Mycket talar emellertid för att förhållandena i stort sett kunna karakteriseras på ungefär samma sätt som skedde i anslutning till den år 1925 verkställda undersökningen. En viktig skillnad föreligger likväl med hänsyn till den år 1926 vidtagna lagändringen, varigenom tiden för bageriarbetets början tillbakaflyttades från kl. 6 till kl. 5 f. m. Vid den 1925 företagna utredningen kunde icke

påvisas, att bagerierna utan särskilt anställda i allmänhet började sin brödförsäljning tidigare än övriga bagerier. Numera torde med ganska hög grad av säkerhet kunna sägas, att familjebagerierna icke i någon mera avsevärd omfattning börja arbetet tidigare än i bagerilagen medgives eller kl. 5 f. m. Sannolikt är därför, att den nu gällande lagstiftningen icke i någon starkare grad gynnar uppkomsten av familjebagerier, utan torde deras förhållandevis talrika förekomst väsentligen vara att återföra på övriga, förut i detta sammanhang omförmälda förhållanden. Påpekas må härutöver, att den ökning av familjebagerierna, som synes ha ägt rum å vissa orter under senare år, till en del torde kunna sättas i samband med den under dessa år rådande, omfattande arbetslösheten, vilken torde föranlett ett större antal personer än eljest skulle varit fallet att söka vinna sin utkomst såsom egna företagare inom bagerihanteringen.

För den händelse familjebagerierna skulle inbegripas under lagen, anser sig styrelsen böra framhålla, att en någorlunda effektiv tillsyn av yrkesinspektionens befattningshavare inom det sålunda utökade tillämpningsområdet icke är möjlig med nuvarande tillgång på inspektionspersonal.

Stockholm den 9 mars 1935.

Gunnar Huss.

W. Stenholm.

Bilaga B.

Kommerskollegium.

Till riksdagens andra lagutskott.

Genom skrivelse den 8 februari 1935 har Kungl. Maj:t anbefallt kommerskollegium att avgiva och till riksdagens andra lagutskott senast den 9 innevarande mars överlämna yttrande över två inom riksdagen väckta, likalydande motioner, nr 178 i första kammaren och nr 345 i andra kammaren om viss ändring i bestämmelserna angående arbetstidens begränsning inom bageri- och konditorifacket.

I anledning härav har kollegium inhämtat yttranden i ärendet från Stockholms och Skånes handelskammare samt handelskammaren i Göteborg ävensom från Sveriges hantverksorganisation. Kollegium har därjämte vid ärendets handläggning tagit del av det av Stockholms bageriindustrieförening den 22 februari 1935 till andra lagutskottet avgivna yttrandet i ärendet.

Med överlämnande av de av kollegium införskaffade yttrandena får kollegium i ärendet anföra följande.

Den i motionen begärda ändringen avser upphävande av det undantag från gällande förbud mot nattarbete inom bageri- och konditorifacket, som finnes medgivet för rörelse, som bedrivs utan biträde av annan än make och hemmavarande barn (de s. k. hem- och familjebagerierna).

Ifrågavarande undantagsbestämmelse tillkom år 1919 på riksdagens eget initiativ. Därefter har frågan om dess bibehållande upprepade gånger varit föremål för statsmakternas prövning. Såväl vid 1922 års riksdag på grund av väckt motion i ämnet som vid riksdagarna 1923, 1926 och 1930, då frågan om förnyelse av den ursprungligen endast provisoriska lagen om begränsning

av arbetstiden vid bagerierna behandlades, har spörsmålet om hembageriernas undantagsställning blivit ingående debatterat. Vid samtliga tillfällen mot-satte sig dock riksdagen framlagda förslag om dessa bageriers indragande under lagens tillämpningsområde. Såsom skäl för bibehållande av denna undantagsställning har därvid i huvudsak anförts, dels att hembagerirörelsen för dess utövare i regel vore deras enda förvärvskälla, och att konkurrensen med de mera yrkesmässigt bedrivna bagerierna nödvändiggjorde för hembageriernas innehavare en sådan undantagsställning, och dels att man genom att begränsa rätten för den enskilde att på ifrågakvarande yrkesområde bruka egen eller familjemedlemmarnas arbetskraft skulle komma att gå längre än vid all övrig lagstiftning på arbetstidsbegränsningens område, i det att lagstadgad reglering för hemarbete ej förekomme å något annat yrkesområde. Å andra sidan har av förespråkarna för en utsträckning av lagens tillämpningsområde till hembagerierna anförts, att dessas redan förut betydliga antal liksom deras omsättning genom den privilegierade undantagsställning, som tillförsäkrats dem, i allt högre grad utökats på bekostnad av yrkesbagerierna och yrkesbageriarbetarna i egentlig mening.

I nu förevarande motioner framhålles i huvudsak liknande synpunkter, som nyss nämnts, till stöd för arbetstidens begränsning även vid hembagerierna. Sålunda betonas, att följderna av att lagen icke vore lika för alla, som bedreve bagerinäring, hade blivit, att yrkesutbildade bageri- och konditoriarbetare ej numera kunde erhålla anställning i samma utsträckning som tidigare, och att de större och medelstora bagerierna med sina bättre arbetsförhållanden och mera hygieniska tillverkningsmetoder måste se sin produktion minskad.

Av de av kollegium hörda sammanslutningarna har Sveriges hantverksorganisation tillstyrkt den ifrågasatta lagändringen. Däremot ha handelskammaren i Göteborg och Skånes handelskammare avstyrkt densamma, varvid särskilt den förra handelskammaren framhållit bl. a., att den konkurrens, som utövades av hembagerierna, icke syntes vara av särskilt besvärande art samt att, ifall dessa bagerier skulle indragas under lagen, det syntes vara fara värt, att de icke skulle med den begränsade arbetskraft, som stode till deras förfogande och vilken icke kunde utvidgas, hinna utföra sitt arbete, varigenom deras försörjningsmöjligheter skulle minskas eller helt bortfalla till verklig skada både för dem, som träffades därav, och för samhället.

Stockholms handelskammare åter har, under återopande av det av Stockholms bageriindustrieförening avgivna yttrandet i ärendet, instämt i denna förenings uttalande, att den s. k. bagerilagen icke längre vore påkallad, utan att bagerinäringen borde inrangeras under den för samtliga andra yrken gällande arbetstidslagen, samt därjämte framhållit, att en utsträckning av lagens giltighetsområde till rörelser, där endast företagaren och hans familj vore sysselsatta, skulle medföra icke blott de olägenheter, som av nämnda förening påpekats, utan också innebure ett ytterst betänkligt ingrepp i individens frihet till självförsörjning, vilket både socialt och ekonomiskt kunde få mycket besvärande konsekvenser.

För egen del vill kollegium ej förneka, att den för hem- och familjbagerierna medgivna friheten i fråga om arbetstidens förläggande måhända varit ägnad att stärka dessa bageriers ställning i konkurrensen med de mera yrkesbetonade bagerierna och i så måtto inneburit en i lagstiftningen ej åsyftad olägenhet för dessa senare. Såsom i viss mån belägg för riktigheten av denna uppfattning kan kollegium hänvisa till den av socialstyrelsen i utlåtande till Kungl. Maj:t den 26 november 1925 framlagda utredning med förslag till reviderad lagstiftning rörande arbetstiden inom bageri- och konditoriyirket, vilken utredning le-gat till grund för Kungl. Maj:ts proposition i ämnet till 1926 års riksdag (nr

72). I denna utredning påvisades, hurusom beträffande de bagerier, utredningen omfattat, 46.2 procent av familjebagerierna samt 49.2 procent av de med dessa i mycket likställda hembagerierna tillkommit, resp. tillträtts efter bagerilagens ikraftträdande den 1 januari 1920. Då motsvarande procenttal för samtliga av utredningen berörda bageriföretag uppgick till 38.2 procent, fann socialstyrelsen, att antalet familje- och hembagerier ökats övernormalt efter bagerilagens tillkomst.

Även om således vissa omständigheter tyda på att hembageriernas undantagsställning i viss mån gynnat dessa på yrkesbageriernas bekostnad, håller kollegium dock före, att den underlägsenhet i konkurrensavseende, som ifrågasvarande lagbestämmelse medfört för de senare, knappast kan vara av nämnvärd betydelse för dessa. Det ligger nämligen i sakens natur, att hembagerierna med sin mycket begränsade arbetskraft och till följd härav ringa tillverkningskapacitet i regel icke äga möjlighet att i större omfattning inkräkta på yrkesbageriernas arbetsområde. Mera begränsad teknisk utrustning och större svårighet att rationellt ordna bröddistributionen innebära även för hembagerierna ett hinder i konkurrensen med yrkesbagerierna, åtminstone då det gäller de grövre brödsorterna, d. v. s. det egentliga matbrödet.

Vidare synes man vid frågans prövning ej heller böra helt bortse från att även vissa humanitära skäl, särskilt risken att beröva ekonomiskt svagt situerade personer deras enda existensmedel, tala mot att utsträcka lagens tillämpningsområde till hem- och familjebagerierna.

Slutligen kan kollegium — i anslutning till vad Stockholms bageriindustri-förening i sitt yttrande till lagutskottet anfört — icke underlåta att framhålla, att vissa olägenheter av teknisk och nationalekonomisk natur onekligen synas vara förknippade med gällande förbud mot nattarbete inom bageriyrket, liksom det även vill synas som om den forcering av jäsningsprocessen vid brödtillverknigen, som förbudet framtingat, medfört en viss försämring av brödets hållbarhet i färskt tillstånd och måhända även i någon mån av dess näringsvärde. Det synes med hänsyn härtill föga tilltalande att ytterligare utvidga detta förbuds giltighetsområde.

På grund av vad sålunda anförts anser sig kollegium icke böra tillstyrka bifall till den i förevarande motioner begärda lagändringen.

Stockholm den 8 mars 1935.

K. A. Fryxell.

Ragnar Sohlman.

Mogens Möller.

Bilaga C.

Sveriges bageriidkareförening.

Till riksdagens andra lagutskott.

Sedan lagutskottet berett undertecknad organisation, *Sveriges Bageriidkareförening*, tillfälle att avgiva yttrande över inom riksdagen väckta likalydande motioner av herrar Theodor Nilsson och Jacob Hansson samt av herr Franckenberg m. fl. om viss ändring i bestämmelserna angående arbetstidens be-

gränsning inom bageriyrket, få vi i dessa och därmed sammanhängande ärenden värdsamt anføra följande.

De lagar, som äro bestämmande för arbetstiden i bagerier, tillkommo först år 1919. Under åren 1913 och 1914 hade motioner framlagts för riksdagen om nattarbetets avskaffande och under 1915 hade en utredning av denna fråga företagits. Vid 1917 års riksdag framlades en motion om 8 timmars arbetsdag och om nattarbetets avskaffande. Frågan upptogs av folkhushållningskommissionen och blev ett moment i den vid denna tid (kristiden) allt dominerande brödfrågan. Brödregleringskommittén, som tillsattes samma år, fick dessa ärenden till behandling, men, huvudsakligast till följd av en allsidig utredning från Sveriges Bageriidkareförening blev saken uppskjuten till slutet av året, då kommittén, tydligen under inverkan av folkhushållningskommissionen, föreslog avskaffande av nattarbete. Mot förslaget inlämnades reservation från Sveriges Bageriidkareförening, som även framlade en ingående kritik mot det slutliga lagförslaget, som 1919 på regeringens befallning av arbetstidskommittén utarbetades. Lagförslaget föll vid den lagtima riksdagen, men 1919 års urtima riksdag antog dels: »Lag om arbetstidens begränsning» av den 17 oktober 1919, och dels »Lag om begränsning av tiden för bageri- och konditoriarbete» av samma datum och år, i det följande benämnd *bagerilagen*.

Ehuru frågan om nattarbete i hela dess räckvidd ej beröres av föreliggande motioner, anse vi oss dock i detta sammanhang böra göra några uttalanden i detta ärende. I den härovan nämnda reservationen av 1919 framhöll Sveriges Bageriidkareförening, att rätten att i erforderlig grad använda natten som arbetstid är av allra största betydelse för bageriyrket och för dettas förmåga att vid lämplig tidpunkt tillhandahålla ett färskt och välsmakande bröd till bästa möjliga pris. Förbudet mot nattarbete måste betraktas som en inskränkning i bageriyrkets näringsfrihet.

Det är ett obestridligt faktum, bekräftat av alla utövare av bageriyrket och vetenskapligt dokumenterat, att långtidsjäsnning är lika förmånlig för brödets kvalitet, som varje tidsforcering av brödproduktionen är oförmånlig för densamma.

Enligt senaste tids rapporter från samtliga länder, där nattarbetsförbud existerar, innebär detta förbud synnerligen kännbara hinder för rationell drift och för förbilligande av brödet, förutom att det medför den förutnämnda försämringen i kvalitativt hänseende.

Då förbudet omöjliggör kontinuerlig drift i bagerierna, hämmas utnyttjandet av de moderna maskinella anläggningarna och företagens driftskapacitet minskas till ungefär en tredjedel av förefintliga prestationsmöjligheter. Ett förbilligande av produktionskostnaderna hindras särskilt genom den ökning i åtgången av bränslematerial, som uppstår genom det tvungna avbrottet i driften. Dessutom ökas mångfaldigt kostnaderna för distributionen av brödet genom den koncentring av densamma inom viss, mycket kort tid, som nödvändiggöres av nattbakningsförbudet. Utnyttjandet av lagens fastställda 8 timmars arbetstid bliver inskränkt till endast 6 à 7 timmars produktivt arbete, då, liksom distributionen, även produktionen måste koncentreras till viss kort tid till följd av förbudet och konsumenternas krav på bröd vid de tidiga morgontimmarna.

Förbudet mot nattarbete i bagerierna har emellertid ej blott för folkhushållningen skadliga konsekvenser, utan det kan även anses vara en antikverad och otidsenlig åtgärd. Fordran på detta förbud uppstod nämligen vid en tid, då man ännu ej kände till verklig industriell stordrift inom bageriyrket, och då de nuvarande hygieniska anordningarna inom bageriföretagen ännu ej existerade. Nuförtiden har däremot det manuella arbetet även i mindre ba-

gerier sedan långt tillbaka undanträngts av maskinarbete, och skyddet för arbetarna i hälsoavseende är säkrat genom fastställda hygieniska bestämmelser.

Med hänsyn till dessa fakta måste man fråga sig, om ett obevekligt fasthållande av nattbakningsförbudet längre kan vara försvarligt.

Efter detta principuttalande i den för bageriyrket så viktiga frågan om nattarbete övergå vi till behandlande av det nu aktuella, i förutnämnda motioner framställda förslaget om viss lagändring.

De för bageri- och konditoriiyrkena speciellt gällande tidsbestämmelser, som beröras av ändringsförslaget, återfinnas i bagerilagens § 1, första stycket, som är av följande lydelse:

»Arbete för tillverkning till avsalu av bageri- eller konditorivaror må icke bedrivas å sön- eller helgdag eller å tid mellan kl. 8 eftermiddagen och kl. 6 (efter den 1 januari 1927 kl. 5) förmiddagen å söckendag. *Vad sålunda stadgats äger dock icke tillämpning å rörelse, som bedrivs utan biträde av annan än make och hemmavarande barn.»*

(Sista meningens kursiverad av oss.)

Vad tidsbestämmelserna beträffar skedde genom 1926 års lag — så som inom parentes i lagtexten nyss anmärkts — den förbättringen i förbudet mot nattarbete i bagerier, att arbetet numera, från den 1 januari 1927 får börja kl. 5 i stället som förut kl. 6 f. m.

Anm. Det gäller härvidlag det egentliga bageriarbetet, ej de förberedande arbeten, vilka enligt samma lags § 2 d), får börja kl. 3.30 f. m.

I efter 1919 ingångna arbetsavtal rörande bageriyrket bestämdes, att arbetstiden skulle vara i överensstämmelse med då gällande lagbestämmelser (början kl. 6 f. m.), och ehuru, som förut sagts, dessa bestämmelser genom 1926 års lag ändrades, medgävo arbetarna icke annat vid prolongation av avtalen eller ingående av nya avtal än att arbetstidens början skulle vara som förut, d. v. s. kl. 6 f. m. Den sålunda rådande dualismen mellan lagens och avtalens tidsföreskrifter har varit synnerligen skadlig för de yrkesmässiga utövarna av bageriyrket särskilt i fråga om konkurrensen med de av såväl lag- som avtalsbestämmelser oberoende s. k. familjbagerierna. Vid 1933 års prolongation av riksavtalet för bageriindustrien medgav arbetareparten — emot en kompensation av en halv timmes i arbetstiden inräknad matrast —, att bageriarbetet i Stockholm och Eskilstuna må börja kl. 5 f. m., och även i fråga om en del lokala kollektivavtal ha organisationerna enats om, att arbetet må börja vid den i lag fastställda tiden, i dessa fall utan förutnämnd kompensation. På många håll börjar dock arbetet fortfarande kl. 6 f. m.

De s. k. familjbagerierna, vilka över hela Sverige förekomma i mycket stort antal, hava tillkommit huvudsakligast till följd av det undantag från lagbestämmelserna, som i förutnämnd § 1 är angivet: *»Vad sålunda stadgats äger dock icke tillämpning å rörelse, som bedrivs utan biträde av annan än make och hemmavarande barn.»*

Visserligen står i lagen uttryckligen, att undantaget gäller *»make och hemmavarande barn»*, men i verkligheten har det blivit så, att den stora massan av dessa företag bedrivs med hjälp av släktingar eller annan oorganiserad arbetskraft, s. k. elever e. d. De verkliga yrkesidkarna ha lika litet som fackföreningarna någon möjlighet att kontrollera dessa företag eller beivra den illojala konkurrens, som dessa utöva. Givet är, att genom dessa företags existens arbetstillfällena för de yrkesutbildade bageri- och konditoriarbetarna i oerhörd hög grad minskats.

Oberoende av frågan om dualismen mellan lagens och de flesta avtals tidsbestämmelser är familjbageriernas verksamhet överhuvud taget rent av ödes-

diger för yrkesbagarna, i det att familjebagerierna begagna sig av bagerilagens inkonsekvens till att koncentrera sig å tillverkning av färskt morgonbröd, en produktion, som fortgår helt okontrollerad såväl i fråga om arbetstid och arbetslöner som beträffande hygieniska föreskrifter för bageriyrkets bedrivande.

Vi framhålla, att den vid 1925 års arbetskonferens i Genève utarbetade konventionen mot nattarbete i bagerier, enligt vilken sådant arbete skulle vara förbjudet icke blott för avlönade arbetare, utan även för arbetsgivarna inom yrket, var avfattad i en form, som positivt riktade sig även mot ett sådant undantag, som i vår svenska lagstiftning är gjort till förmån för familjebagerierna.

Vi framhålla även det inkonsekventa däri, att då nattarbetsförbudet tillkommit av den angivna orsak, att sådant arbete skulle vara mer eller mindre hälsovådligt, vår lagstiftning icke i detta avseende velat skydda »make och hemmavarande barn».

Motiveringen till familjebageriernas undantagsställning har angivits vara grundad på humanitetssynpunkter. Man ville bereda exempelvis husmödrar, som genom familjeförsörjarens frånfälle kommit i svårigheter, med dessa likställda ensamstående kvinnor och andra en utväg till försörjning. Man ansåg, att den ringa kvantitet bröd, som i dessa »hembagerier» — bokstavligt menat — skulle kunna tillverkas, ej skulle kunna utgöra någon avsevärd konkurrens med den yrkesmässiga produktionen. Ett faktum är emellertid, att familjebagerierna genom sina möjligheter att förlägga tillverkningen till för yrkesbagarna otillåten tid blivit fruktansvärda konkurrenter till yrkesbagerierna. Familjebageriernas antal har särskilt till följd av den allmänna krisen enormt tilltagit, i det att snart sagt envar, som på andra områden misslyckats i sin näring, tror sig genom att öppna bageri kunna finna sin bärgning. Yrkesbagarnas svårigheter ha härmed ökat till bristningsgränsen: på alla håll inskränkningar av driften och avskedanden av de anställda. Företagarna bliva ruinerade och bageriarbetarna öka de arbetslösas antal.

Då yrkesbagarna i utövande av sin näring ej äro skyddade av en hantverkslag, utan det står var och en fritt att även utan förkunskaper eller kompetensbevis av något slag driva bagerirörelse, kan det icke anses annat än skäligt, att åtminstone likhet inför lagen må råda, så att *alla, som tillverka bröd till avsalu*, må vara underkastade samma lagbestämmelser angående arbetstiden i bagerierna.

Vi ha varit i tillfälle att taga del av *Stockholms Bageriindustriförenings* yttrande till andra lagutskottet, av den 22 d:s, i förevarande frågor.

Nämnda förening har ansett sig böra avstyrka motionerna. Den har anfört, att den i fråga om förbudet mot nattarbete intager samma ståndpunkt som vår förening och har citerat vår förenings uttalande i denna principfråga, men anser sig likväl på anförda skäl ej vilja lämna sitt tillstyrkande.

Vi måste då framhålla, att vår förening är bageriyrkets riksorganisation och representerar hela det svenska bageriyrkets, i detta fall såväl arbetsgivarnas som de anställdas intressen. Till vår förening äro anslutna över 1 300 bageriföretag, under det att Stockholms Bageriindustriförening består endast av 6 bageriföretag i Stockholm.

För hela det svenska bageriyrket är det av den mest vitala betydelse att bagerilagens ifrågavarande bestämmelser må *bliva lika för alla, som tillverka bröd till avsalu*.

På grund av vad vi sålunda anfört få vi härmed vördsamt tillstyrka motionen nr 178/1935 och således yrka, att i bagerilagens § 1, första stycket, må

göras den ändringen, att den sista meningen, som handlar om undantag från lagbestämmelserna för den, som bedriver rörelse utan annat biträde än make och hemmavarande barn, må utgå.

Stockholm den 25 februari 1935.

Sveriges Bageriidkareförening.

Alfred Henning.

William Björkman.

Bilaga D.

Svenska livsmedelsarbetareförbundet.

Till riksdagens andra lagutskott.

Då vi beretts tillfälle att till det ärade utskottet inkomma med yttrande över riksdagsman hr Evert Frankenberg's m. fl. avgivna motion om förändring i lagen om arbetstidens förläggning i bagerier och konditorier, få vi härmed anföra följande:

Till skillnad mot andra hantverksföretag har bageriyrket av ålder företrädesvis bedrivits om natten. Vad som från början har varit anledningen härtill är svårt att avgöra. En orsak kan ha varit, att arbetslokalerna varit små och trånga och ej medgivit framställning på dagen av de olika slags bröd, som förts i handel. Mjukbrödet har därför tillverkats på natten och hållits till salu ugnsfärskt på morgonen. Härigenom har allmänheten under seklernas lopp vant sig vid förtärandet av färskt bröd, och bruket därav har utbildats till sed och tradition. Många människor anse det ugnsfärska brödet särskilt smakligt och föredraga detta. Den sålunda nedärvda vanan har uppammat en allmän tro, att brödet för att vara kurant nödvändigt *måste* bakas på natten. Läkarevetenskapen har dock alltid påvisat, att det är mera skadligt än nyttigt att konsumera morgonfärskt bröd, men deras mening har allmänheten knappast tagit hänsyn till. Bruket av färskt bröd har därför vidmakthållits. Då man likväl måste hävda, att färskbrödet är skadligt för folkhälsan, är bruket i detta fall ett missbruk, som i görligaste mån bör undanröjas. En del färskt bröd, såsom franskröd, vienerbröd samt en del kaffebröd, som allmänheten önskar på morgonen och enligt även vår mening utan skada kan förtäras färskt, hinna de företag, som tillämpa lagen, i god tid tillverka på morgonen. Dessa företag äro också de mest hygieniska och kontrollbara, och allmänheten har därför en garanti för, att sådant bröd tillverkats under betryggande hygieniska former.

Än mera hälsovådligt än för allmänheten har det nattbakade brödet dock varit för de inom yrket anställda, vilka tvingats till ständigt nattarbete. På grund av företagens karaktär var det inom bageriyrket icke möjligt att liksom i många andra industrier skifta varannan eller var tredje vecka, utan bageriarbetarna voro nödsakade att arbeta varje natt. Detta ständiga nattarbete fortfor månad efter månad, år efter år. Genomgående blev sålunda för dem natten gjord till dag. Vådan och olägenheterna för arbetarna av en sådan ordning torde lätt förstås. Tidigare, när arbetarna hade kost och bostad hos arbetsgivaren, logerade de i ett slags gemensamt sovrum, benämnt »bagarkammaren».

Bihang till riksdagens protokoll 1935. 9 saml. 2 avd. Nr 24.

Hit kom personalen och gick, allt eftersom arbetstiden växlade. Det säger sig självt, att det ej kunde bli någon vila och ro för en arbetare de timmar, han var fri från arbetet. Den tidens bageriarbetare blev därför en apatisk och asocial individ, främmande för kulturarbete och ideella strävanden. På grund av överansträngning samt bristande hygien, såväl på arbetsplatsen som i bostaden, ådrog han sig sjukdomar och hudåkommor, vilka icke voro till fördel vid utövandet av ett livsmedelsyrke, som krävde noggrannhet och sträng renlighet. Sedan arbetarna bildat sina fackliga sammanslutningar, lyckades de att få arbetstiden förkortad och lönen höjd, varjämte kost- och logisystemet avskaffades. Det osunda nattarbetet fanns dock kvar. Den uppnådda löneförbättringen var likväl ej så stor, att den medgav arbetaren att hålla sig med en bostadslägenhet på flera rum, något som även våra dagars bageriarbetare blott undantagsvis har råd med. Följden härav blev, att en gift eller med en annan sammanboende arbetare ej kunde sova i ett tyst och av hushållsbestyr ostört rum. Härigenom hindrades han från att få en behöblig och stärkande sömn. Att arbetarnas hälsa och trevnad led under ett sådant tillstånd, är lätt att förstå. I den utredning, framlidne riksdagsman Adolf Hedin på sin tid framlade för riksdagen, påvisades jämväl med siffror och exempel olägenheterna av bagarnas nattarbete. Utöver hälsofaran för arbetarna, vilken vi här vilja särskilt understryka, enär denna sak står i intimt sammanhang med den avgivna motionen, var nattarbetet till skada för dem även på annat sätt, ity att det förhindrade dem att i likhet med andra medborgare idka studier och bevista sammankomster, som syftade till att höja dem socialt och kulturellt.

Vad ovan anförts är endast en antydning om yrkets tidigare olägenheter och därmed följande skadeverkningar för bageriarbetarna och för samhället. Men det har anförts som en förklaring till varför bageriarbetarna själva och de med dem sympatiserande fört en så energisk kamp för nattarbetets avskaffande. Denna strävan kröntes ej med framgång förrän under krisåren. I anslutning till de förhandlingsåtgärder, som då vidtogos, stadfästes i riksdagen en särskild lag om förbud mot nattarbete i bagerierna och konditorierna. Härmed var ett gammalt missförhållande ur världen, till fromma för en betydande yrkeskår. Glädjen häröver var också allmän, trots att lagen icke helt motsvarade arbetarnas önskemål. Utöver vissa andra stadganden, som icke äro aktuella i detta sammanhang, var det särskilt en bestämmelse, som befarades medföra olägenheter och till slut syntes hota lagens bestånd. Denna bestämmelse var undantaget från lagen av de företag, som driva sin rörelse utan biträde av annan än make och hemmavarande barn. I och för sig är detta undantag inkonsekvent, enär lagen principiellt förbjuder nattarbete och sålunda vill skydda individen för den skada, sådant arbete medför. Såväl arbetarna som arbetsgivaren samt hans maka och barn äro ju samhällsmedlemmar, vilka i lagens syfte böra skyddas. Finner samhället nödigt att skydda den ene medborgarens hälsa genom att förbjuda honom att arbeta å olämplig tid, måste ju samma princip gälla även den andre. Om en samhällsmedlem med flera barn startar ett bageri och låter barnen arbeta på natten, måste väl detta innebära samma sociala fara, som om hans vuxna arbetare skulle sysselsättas på natten. Ja, faran är väl ännu större, vilket vi med några ord skola belysa. Tidigare arbetade i regel de vuxna på natten; och redan detta ansågs skadligt och förbjöds i lag. Men hur är det nu? Jo, genom det nämnda undantaget har tillfölje konkurrensen en mängd företag startat, som ej drivas med hjälp av lejd arbetskraft. Dessa stå nu utom lagen och få tillverka bröd jämväl nattetid. På grund härav hinna de få brödet tidigare färdigt än andra bagerier. De kunna tillhandgå allmänheten med ungsfärskt bröd och tillfredsställa det hos många envist fasthållna bruket att konsumera dylikt. Härigenom tryggas avsättningen av deras alster, ofta på de under lagen stående bageriernas bekostnad.

Men de kunna ej likt dessa anställa lejda arbetare för att möta den ökade av-
sättningen, ty då skulle de hemfalla under lagen och vederväga rätten att baka
på natten. Hur gå de nu tillväga för att möta en ökad efterfrågan? Jo, i
många fall kör man på natten upp de minderåriga barnen för att få dem att
deltaga i arbetet. Arbetslokalerna låsas till, vilket försvårar kontrollen och
möjligheten att beivra sådana fall enligt arbetareskyddslagen. Under tiden gå
tusentals bageriarbetare arbetslösa, medan småbarn förrätta deras arbete. Sam-
hället har velat skydda de vuxna för den verkliga fara, som är förenad med
nattarbetet; men genom en lucka i lagen återinföres nattarbete — för små-
barnen!

Att dessa företag tillväxa i antal, bevisas av undersökningar, som vårt för-
bund anställt på 75 platser. År 1930 fanns å dessa platser 700 företag, som
icke drevos med lejd arbetskraft. År 1933 hade dessas antal stigit till 1,276.
Samtidigt minskades antalet av de företag, som hade lejd arbetskraft, under
samma tidrymd från 1,392 till 1,309. Därtill kommer de företag bland de sist
nämnda, som äga bestånd men i avsevärd grad minskat de anställda arbetarnas
antal.

Nämnda siffror äro approximativa, enär räkning gjorts av vårt förbunds av-
delningar på olika platser, och det kan vara möjligt, att de å någon större plats
förbigått något eller å landsbygden icke känt till någon plats med sådana före-
tag. Säkert är emellertid, att siffrorna beträffande anförda företag utan lejd
arbetskraft ligga mera i under- än i överkant.

På de räknade platserna ha dessa företag nästan fördubblats på fem år.
Tager man med hela landet, kan man förstå, att det är många barn, som få ar-
beta i bagerierna på nätterna, medan de vuxna bageriarbetarna, som ha för-
sörjningsplikt, få gå utan sysselsättning.

Skulden härtill ligger icke i lagstiftningen i sig själv, ty den är nödvändig
för att skydda en arbetarekårs hälsa, hygien och kultur. Den ligger däri, att
lagen genom omskrivna undantag skapar möjligheter för såväl yrkeskunniga
som icke yrkeskunniga personer att införa det förbjudna nattarbetet i bage-
rierna på andra vägar. Herr Frankenbergs m. fl:s motion syftar till att för-
hindra att så sker, och vi få därför livligt hemställa, att såväl det ärade ut-
skottet som ock riksdagen måtte beakta och bifalla densamma.

Stockholm den 2 mars 1935.

Sv. Livsmedelsarbetareförbundet:

Hilding Molander.

Bilaga E.

Stockholms bageriindustrieförening.

Till riksdagens andra lagutskott.

Sedan lagutskottet berett undertecknad förening, *Stockholms Bageriindustri-
förening*, tillfälle att avgiva yttrande över inom riksdagen väckta likalydande
motioner av herrar Theodor Nilsson och Jacob Hansson samt av herr Franken-
berg m. fl. om viss ändring i bestämmelserna angående arbetstidens begräns-
ning inom bageriyrket, få vi i dessa och därmed sammanhängande ärenden
vördsamt anförda följande.

Vi ha varit i tillfälle att taga del av *Sveriges Bageriiddkareförenings* yttrande över förbemälda motioner, varav framgår, att *Sveriges Bageriiddkareförening*, ehuru den principiellt anser, att lagen om förbud mot nattarbete i bagerier bör upphävas på grund av dess för folkhushållningen skadliga konsekvenser, dess otidsenlighet, dess ingripande i bageriyrkets näringsfrihet m. m., dock ansett sig i nuvarande läge böra tillstyrka motionerna med den motivering, att då nämnda förbudslag i allt fall kommit till stånd, böra dess bestämmelser åtminstone vara lika för alla, som tillverka bröd till avsalu. *Sveriges Bageriiddkareförening* har därför i likhet med motionärerna yrkat, att den s. k. bagerilagens § 1, första stycket, må upphävas i den del, som innehåller undantagsbestämmelser för den utövare av bageriyrket, som bedriver rörelse utan biträde av annan än make och hemmavarande barn.

Beträffande sin ställning till frågan om nattarbetet i bagerier har *Sveriges Bageriiddkareförening* hänvisat till sin reservation till riksdagen av år 1919, vari bl. a. framhållits, att rätten att i erforderlig grad använda natten som arbetstid är av allra största betydelse för bageriyrket och för dettas förmåga att vid lämplig tidpunkt tillhandahålla ett färskt och välsmakande bröd till bästa möjliga pris, och vidare, att förbudet mot nattarbete måste betraktas som en inskränkning i bageriyrkets näringsfrihet.

Sveriges Bageriiddkareförening har ytterligare anfört följande:

»Det är ett obestridligt faktum, bekräftat av alla utövare av bageriyrket och vetenskapligt dokumenterat, att långtidsjäsning är lika förmånligt för brödets kvalitet, som varje tidsforcering av brödproduktionen är oförmånlig för densamma.

Enligt senaste tids rapporter från samtliga länder, där nattarbetsförbud existerar, innebär detta förbud synnerligen kännbara hinder för rationell drift och för förbilligande av brödet, förutom att det medför den förutnämnda försämringen i kvalitativt hänseende.

Då förbudet omöjliggör kontinuerlig drift i bagerierna, hämmas utnyttjandet av de moderna maskinella anläggningarna och företagens driftskapacitet minskas till ungefär en tredjedel av förefintliga prestationsmöjligheter. Ett förbilligande av produktionskostnaderna hindras särskilt genom den ökning av åtgången av bränslematerial, som uppstår genom det tvungna avbrottet i driften. Dessutom ökas mångfaldigt kostnaderna för distributionen av brödet genom den koncentrerad av densamma inom viss, mycket kort tid, som nödvändiggöres av nattbakningsförbudet. Utnyttjandet av lagens fastställda 8 timmars arbetstid bliver inskränkt till endast 6 å 7 timmars produktivt arbete, då, liksom distributionen, även produktionen måste koncentreras till viss kort tid till följd av förbudet och konsumenternas krav på bröd vid de tidiga morgontimmarna.

Förbudet mot nattarbete i bagerierna har emellertid ej blott för folkhushållningen skadliga konsekvenser, utan det kan även anses vara en antikverad och otidsenlig åtgärd. Fordran på detta förbud uppstod nämligen vid en tid, då man ännu ej kände till verklig industriell stordrift inom bageriyrket, och då de nuvarande hygieniska anordningarna inom bageriföretagen ännu ej existerade. Nuförtiden har däremot det manuella arbetet även i mindre bagerier sedan lång tid tillbaka undanträngts av maskinarbete, och skyddet för arbetarna i hälsoavseende är säkrat genom fastställda hygieniska bestämmelser.

Med hänsyn till dessa fakta måste man fråga sig, om ett oveckligt fasthållande av nattbakningsförbudet längre kan vara försvarligt.»

För vår del vilja vi bestämt uttala, att »bagerilagen» icke längre är påkallad, utan att bagerinäringen bör inrangeras under den för samtliga andra yrken gällande arbetstidslagen.

Vi ansluta oss i övrigt tillfullo till de av Sveriges Bageriidkareförening gjorda uttalandena, och just på grund härav och vad vi härnedan ytterligare anföra angående förbudet mot nattarbete i bagerier, anse vi oss icke, ehuru med fullt instämmande i Sveriges Bageriidkareförenings anmärkningar angående inkonsekvensen av ifrågavarande lagbestämmelser och dessas beklagliga följder i fråga om illojal konkurrens m. m., kunna tillstyrka motionerna om en lagändring, som de facto skulle innebära en ytterligare skärpning av det nattarbetsförbud, vars upphävande vi anse vara en för vårt lands allmänna folkhushållning nödvändig åtgärd.

Det är ett obestridligt faktum, att de åtgärder, som företogos, och de bestämmelser, som infördes under krigs- och kristiden för att på grund av dåvarande nödläge minska brödproduktionen, i vårt land hava erhållit permanent karaktär genom lagen om begränsning av tiden för bageri- och konditori-arbete. Med vårt under senare år konstaterade enorma överskott av brödspannmål borde i stället alla åtgärder ha vidtagits för att stödja jordbruket genom att i en ökad brödproduktion finna avsättning för brödsäden, ett national-ekonomiskt spörsmål av den mest vitala betydelse.

Otvivelaktigt ha de ifrågavarande lagbestämmelserna i hög grad bidragit till den i vårt, liksom i alla länder, där liknande förbudsbestämmelser förekomma, konstaterade minskningen i brödkonsumtionen. Beträffande denna hänvisa vi till »Betänkande med förslag angående åtgärder för spannmålsodlingens stöd-jande», avgivet den 5 januari 1935 av 1934 års spannmålsutredning. Enligt detta belöper sig den totala minskningen i konsumtionen av mjöl och till mjöl omräknat bröd till ej mindre än 21 procent från år 1923 till år 1933.

Med hänsyn till vår, med Sveriges Bageriidkareförening gemensamma, principiella inställning till förbudet mot nattarbete i bagerier, och på grund av vad vi i övrigt här anfört, få vi vördsamt avstyrka de i det föregående nämnda motionerna.

Stockholm den 22 februari 1935.

Stockholms Bageriindustriförening.

Carl G. Schröder.

R. Nyström.